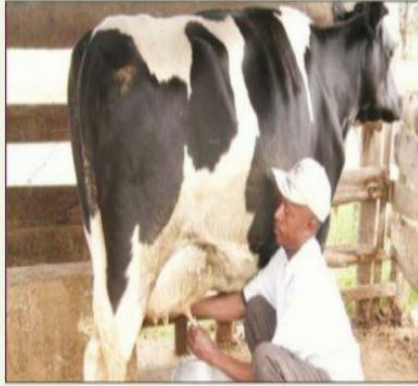

गुणवत्तापूर्ण दूध उत्पादन व स्वच्छ दूध निर्मिती

दूध हा एक आदर्श अन्नपदार्थ आहे. दुधापधये सर्व जीवनावश्यक अन्नघटक उपलब्ध असण्यामुळे त्यामध्ये सुक्ष्मजंतू व जिवाणूंचा शिकवण व त्यांची वाढ लवकर होते व दूध लवकर खराब होते. निरोगी व स्वच्छ जनावरांपासून मिळणारे दूध स्वच्छ असते. पण त्यामध्ये दुषित व त्रासदायक घटक व रोगजंतूंचा प्रवेश होऊन दूध खराब होऊ शकते. भारताचा दूध उत्पादनात जगांमध्ये प्रथम क्रमांक लागतो. पण उच्च गुणवत्तापूर्ण व निर्यातक्षम दूध उत्पादन करणे आवश्‍यिक आहे. स्वच्छ दूध उत्पादन करण्यासाठी खालील बाबींवर लक्ष देणे गरजेचे आहे.

दमाला इजा होते. शक्तीने दोहनासाठी यशिनचा वापर करावा. दूध काढताना वाळलेली रेंगा, घास या प्रकारचे खाता देऊ नये. फक्त अंबाकन घ्यावे. अपूर्ण दोहण टाळावे. आचट्यांतील शिटूक दूध क्विपूच्या वाहीसाठी करणीभूत ठरते. ताच्या दुधामध्ये शिळे दूध मिसळू नये. काढलेल्या दुधाचे भांडे स्वच्छ कोरड्या व थंड ठिकाणी ठेवावे व लवकरात लवकर त्या दुधाचा वापर किंवा त्याची विक्री करावी.

१. गोटा व्यवस्थापन - जनावरांचा गोटा हा हवेशीर, भरपूर सूर्यप्रकाश असणारा व नेहमी कोरडा राहणारा असावा. पाणी किंवा मलमूत्र जमिनीवर साठून राहू नये. निचरा लोण्यासाठी पोष्य उतार व सर असावा. तीन महिन्यांत एकदा रोगजंतूनाशके फवारून घ्यावे. जनावरांचा गोटा आणि दूध काढण्याची जगा शक्तीने वेगळी असावी. दूध काढण्यासाठी स्वच्छ मोकळी जगा वापरतो तरी घालेल.

५. दूध काढणारी व्यक्ती - दूध काढणारी व्यक्ती निरोगी असावी व त्याचे कापडे स्वच्छ असावेत. त्या व्यक्तीस धुप्रपम करणे किंवा इतर धुकणे असा वाईट सवयी नसायनात. त्या व्यक्तीने आम्बरे हात पोटीसम परसोट्याच्या द्रावणात धुऊन स्वच्छ करून दूध काढण्यास मुखात करावी.

२. जनावरांची निगा - जनावरांना संतुलित व पुरेसा आहार व स्वच्छ पाणी पुरवणे वेगवेगळ्या त्यांचे आरोग्य चांगले राहिल. दुधनी जनावरे कोरडी करून त्यांचा कर्माचा भाग, मागील मांड्या, शेपटी पायस खरापा करावा. जनावरांला धारेसाठी बांधण्यानंतर क्रोमट पाण्यात अगदी कमी प्रमाणात पोटीसम परसोट्याचे खडे टाकून घणप केलेल्या सौम्य द्रावणात कास व सह धुवावे व लोच स्वच्छ कापडाने पुसावेत. क्रोमट पाण्याने कास धुल्यानंतर पाय/शेस पणस सोडण्यास मुखात करावे. धार काढल्यानंतर ३० ते ४० मिनिटे सडाची शिट्टे उघडून असावेत. त्यामुळे धार काढल्यानंतर जनावरांचे सह ३ ते ४ टके रोगजंतूनाशक औषधाच्या द्रावणात उदा. सेल्फॅक्सिम, पिझीपॉल, डिप्रॉल, लेकाईन, साखळान इत्यादींमध्ये बुडवावेत. यामुळे गोंटातील जंतूंचा सडाचोटे कसेत प्रवेश होणार नाही. प्रतिबैक्क दिस्यानंतर दूध ७२ तास उरवोणत आणू नये.

अ.क्र.	जंतूंचे प्रमाण/पि.लि.	दर्जा
१	२ लाखपेक्षा कमी	अतिव चांगले
२	२ ते १० लाख	चांगले
३	१० ते ५० लाख	बरे
४	५० लाखपेक्षा अधिक	खराब

६. यंत्रिकीकरण - यंत्राचा वापर केल्यामुळे दूध वातावरणाच्या संस्कार न येता बंद भांड्यांमध्ये गोळा होते. यामुळे दुधापधये घुळीचे कण अगर जंतू जात नाहीत. पण यंत्राचे दुधाच्या संस्कारां येणारे सर्व भाग नियमितपणे स्वच्छ करणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. या भागांमध्ये दुधाचा काही अंश चिडकून राहो व दूध टिकण्याचा कालखणो कमी होतो.

७. दुधाचे परीक्षा - जनावरांपरील कासेचा आकार टाळण्यासाठी दुधाची कॅल्सिओमिया स्तनदाह चाचणी किंवा रिट्टु कच चाचणी दर १५ दिवसांनी करावी. किंवा कातर स्वच्छ काळे कापड बांधून त्यावर दूध घेऊन पहावे. दुधाच्या गुळव्या दिसून आल्यास स्तनदाह रोगाची सुरवात आहे असे समजावे. दूध दाहनाच्या वेळी प्रत्येक सडातील पहिल्या काही धारा केवलेल्या कपात घेऊन दमदाह चाचणी करावी.

८. दूधातील भेसळ रोखणे - काही दूध उत्पादक व विक्रेते दुधाच्या धरातील फावदा वाढवण्यासाठी दुधामध्ये भेसळ करतात. भेसळ करताना दुधामध्ये पाणी, सुरेया, साखणाची पावडर, इतर जनावरांचे दूध इत्यादींच वापर करतात. असे भेसळयुक्त दूध निर्पातीसाठी अयोग्य आहे तसेच ते आरोग्यासाठी सुध्दा हानिकारक आहे.

९. दुधाचा दर्जा - भारतातील अन्न भेसळ प्रतिबंधक कायद्यानुसार दुधातील असण्यास सुक्ष्म जंतूंच्या प्रमाणादुसार दुधाचे खालीलप्रमाणे काँकेशन करण्यात आले आहे.

- प्रौ. सत्तर संकटे (किंवा विणेज)
- प्रौ. मरेज पाचणारी (विणेज विणेज)
- कृषी विज्ञान केंद्र, बोरगाव, ता. सताग

मलमलच्या पध्दत्या कापडानु गळून साठवावे. ४. दूध रोहन प्रक्रिया - दूध काढण्यासाठी संपूर्ण दूध भांड्यात पोष्यपूर्वी भांडे स्वच्छ धुवावे व मूठ पध्दतीचा वापर करावा. अगता दमून किंवा कोरडे करून उरावे. व वापर झाल्यानंतर भांडे विपटीने दूध काहू नये दोहनाची प्रक्रिया सुमारे ७ ते ८ मिनिटात पूर्ण करावी. कुडीच्या पध्दतीमुळे

